

Orta Asya'dan Bilecik'e Hıdırellez

Hıdırellez from Central Asia to Bilecik

Doç. Dr. Nurfeddin KAHRAMAN* – Yrd. Doç. Dr. Refik ARIKAN**

Özet

Milleti oluşturan fertleri bir arada tutan, onların ortak değerleridir. Millet olarak tanımlanan topluluğu oluşturan bireyler, sevinçte, tasa ve kıvançta daima bir paydaşlık duygusu içinde hareket ederler. Paydaşlık duygusu, milletler için ideallerin beslendiği ana kaynaktır. Hıdırellez tören ve şenlikleri, Türk Milletinin sevinçte ve idealde bir olduğu kadim geleneklerindedir. Yapılan araştırmalar, Eski Türklerde Hıdırellez geleneğinin "yer-su kültü" etrafında toplandığını göstermektedir. Gelir ve geçim kaynaklarının başta hayvancılık olmak üzere tarıma dayalı olduğu topluluklarda, baharın gelişi her zaman sevinçle karşılanmıştır. Bizim dışımızda dünyanın farklı topluluklarında da kış aylarının bitişi ile düzenlenen törenler, hıdırellez geleneğinin adeta evrensel bir boyut ortaya koyduğunu göstermektedir. Orta Asya'dan Anadolu'ya Hıdırellez kutlamalarında bölgeden bölgeye, türlü derecelerden farklar olduğu görülmektedir. Farklılaşmada, yaşanan coğrafyanın doğal şartları, başka kültürlerden etkilenme, nesilden nesile oluşan anlayış değişimleri rol oynamıştır. Anadolu'nun değişik yörelerine göre, Bilecik'te Hıdırellez tören ve şenliklerinin daha canlı ve birtakım farklarla icra edildiği görülmektedir. Bu çalışmada, Bilecik halk kültüründe Hıdırellez'in yeri ve gerek Türk Dünyası'nda gerek Anadolu'nun diğer yörelerine göre kutlamalarda ortaya çıkan farkları ve bunun sebeplerini değerlendirilmiştir. Makalenin hazırlanmasında alan araştırması kullanılmış, Bilecik'in köyleri incelendiği gibi Hıdırellez sabahı halkın davranışları gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hızır, Kıdır, Hıdırellez, Hayır Pılavı, Bilecik.

Abstract

It is their own common values that keep peoples together. Individuals of a nation acts in a common sense in some cases such as joy, sorrow and sadness or grief. This fellowship sense has always been main element for a nation's ideals. Hıdırellez festivity is one of the ancient traditions in which Turkish people celebrate its joy by coming together. Recent studies shows that Hıdırellez festivity has, for ancient Turks, been celebrated in a cult of earth-water (yer-su kültü or Yer-sub are a category of nature spirits in the Turkic-Mongolian belief of Tengriism). In agricultural societies, both in our culture and other cultures beyond us, the coming of springtime always is celebrated joyfully. From Mid-Asia to Anatolia in Hıdırellez celebrities there are some differences of celebrating these festivities. It is because certain circumstances such as geographical, cultural ones, etc. have played important role. It is seen that in Bilecik Hıdırellez festivities are celebrated animatedly and with some activities. This study aims to point the place of

* Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, FEF. Coğrafya Bölümü, nurfeddin.kahraman@bilecik.edu.tr

** Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, FEF. Tarih Bölümü, refikarikan@gmail.com

Hidirellez in Bilecik and its villages and how this festivity is celebrated compared to others places in Anatolia.

Keywords: Hızır, Kızır, Bilecik, Hidirellez, Charity meal, Bilecik.

Hidirellez, bir mevsim bayramıdır. Mevsim bayramları, Orta Kuşak'ta yaşayan toplulukların kadim geleneklerindedir. Özellikle doğa ile iç içe yaşamak zorunda olan toplayıcı, avcı, bir veya daha fazla evcil hayvana bağlı hayat süren, ya da tarımla geçinen toplum-larda mevsim bayramları, bu toplulukların özel günlerindedir.

Türklerde Hidirellez, İran coğrafyasında "Mihrican", Hıristiyanlık dünyasında da "Paskalya", mevsim bayramlarına örnek oluşturur.

Mevsim bayramlarının kökeni konusunda yeterli bilgiler olmasa da, bunların başlangıcının yazıdan önceki çağlara kadar indirilmesi, tarihi gerçeklere aykırı olmasa gerektir. Nitekim Milattan önceki çağlarda, Ön Asya'da yaşayan toplulukların baharın gelişi ile ilgili olarak panteonlarındaki bazı tanrılar için birtakım ritüelleri yerine getirdikleri bilinmektedir¹.

Türk Dünyasında farklı adlar altında kutlanan bahar bayramları, geçmiş zamanlarda baharın gelişi adına Orta Asya'da düzenlenen şenliklerdi. Asya karasının merkezi kısmı ile kuzeyindeki Sibiryaya, bu büyük kıtanın en geniş alanlarını teşkil eder. Geniş stepler, karasal çöller, yer yer uzun sıralar teşkil eden dağlar yanında kuzeye doğru ormanlarla kaplı olan bu geniş coğrafyalar, Türk topluluklarının yaşama alanlarını meydana getirir. İç Asya, deniz tesirine kapalıdır. Karasal Sibiryaya bölgesi ise kutupaltı bölge olması nedeniyle, karasal iklim şartlarının insan hayatını aşırı zorladığı sahalarla örnek oluşturur. Sonuçta uzun, karlı ve soğuk kışlar, bu bölgelerde yaşayan toplulukların kültür dünyalarını biçimlendiren esas etmen olmuştur. Özellikle çetin tabiat şartları altında, göçebe hayvancılık ve tarıma dayalı faaliyetler nedeniyle üretimin yapıldığı yaz aylarının gelişi, bu topluluklarda her zaman sevinçle karşılanmıştır. Bu, aynı şartlarda yaşayan diğer dünya toplulukları için de böyledir.

Kış döneminin çileli günlerinden sonra baharın ilk belirtileri ile tanışan insanlar, bunu çeşitli şenliklerle kutlarlar. Orta Asya Türk topluluklarında da baharın müjdecisi olan hemen her türlü gelişme, sevinçle karşılandığı gibi bu belirtilerden bazıları da kutsal bir mahiyet kazanmıştır. Karlar erirken açan çiğdem çiçeği, uzun göçleri sonunda geri gelen leylek ve turna gibi kuşlar, geyik, karaca benzeri hayvanlar, Türkler için kutlu canlılar olarak bilinir. Nitekim Yusuf Has Hâs Hacib, Kutadgu Bilig'inde "*parlak bahar mevsimini ve Büyük Buğra Han'ın medhini*" dile getirdiği IV. Bab'da, baharın gelişi ve bu evrede canlanan doğayı, onsekiz dizede tasvir eder [Kutadgu Bilig: 16].

"Kâfûr gitti, kara toprak misk ile doldu; dünya kendisini süsleyerek, bezenmek istiyor". Bu dizede açıkça, kış aylarını adeta temsil eden kar beyazının gittiği, toprağın canlanarak mis gibi koktuğu vurgulanmaktadır.

Anadolu coğrafyasında, özellikle iç ve yüksek kesimlerde de kış ayları zorlu geçer. Durum, Bilecik'te de böyledir. Orta Sakarya vadisindeki köylerde, "Kasım ayları" olarak ifade edilen bu aylara hazırlık yaparak girmek gerektiği, halk arasında şu dörtlülle ifade edilir:

¹ [Ocak 1998: 313-315]: "M.Ö. III. binyılın sonlarında, Mezopotamya ovasını sulayarak etrafı yeşillendiren Fırat ve Dicle nehirlerinin hayat verici gücünü simgeleyen Tammuz (Dumuzi) ilâhı adına bahar mevsimi başlangıcında Mezopotamya'daki Ur şehrinde görkemli âyinler yapıldığını gösteren tabletler bulunmaktadır".

"Doksan kütük,
Doksan kabak,
Üç elli,
Yaz belli²".

Zorlu kış aylarının bitişi, doğada birtakım belirtilerle kendini gösterir. Kar erimeleri, çiğdem gibi çiçeklerin eriyen karlar arasından boylanması, yeşilliğin hâkim renk haline gelmesi, her şeyin adeta uzun bir kış uykusundan, uyusukluktan uyanması anlamına gelir. Doğada meydana gelen bütün bu gelişmeler, yeni bir üretim döneminin başlangıcının da müjdeleridir. Türk Dünyasında olduğu gibi Bilecik havalisinde de inanışa göre Hızır ve İlyas peygamberler, doğanın uyanışını sağlayan buluşmalarını bu tarihlerde yapar. Bunun tarihi Anadolu'nun her tarafında genel de 6 Mayıs olarak bilinir ve Hıdırellez şenlikleri de bu günde kutlanır. Gerek Türk Dünyası'nda gerek Anadolu'da yapılan Hıdırellez kutlamaları ile Bilecik'teki Hıdırellez kutlamaları arasında birtakım farklar ortaya çıkmaktadır. Biz bu çalışmamızda, Hıdırellez'de uygulanan en yaygın pratiklerini göstererek, Bilecik'in halk inançları bakımından zenginliğini göstermek istiyoruz.

1. Türk Dünyası ve Bilecik'te Hıdırellez

Bilecik merkezi ve ona bağlı beldelerinde Hıdırellez'de yapılan etkinliklerin farklılıklar göstermesinin sebepleri arasında; bölgenin uzak ve yakın çevreler arasında tarihi süreç boyunca bir geçiş bölgesi olması, son bir asırdır savaş, etnik çatışmalar, mübadele ve köyden kente göç olayları sonucu hızlı bir nüfus değişimine uğraması rol oynamıştır. Bunlara 19. Yüzyılın ikinci yarısında Kafkasya ve Kırım bölgesinden olan nüfus akışları da katılırsa, Bilecik'in kültürel bakımdan oldukça heterojen bir yapıya kavuştuğu daha iyi anlaşılır. Orta Asya'dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyaya yayılan Türk Dünyasının, farklı kültürlerden aldığı motiflerle Hıdırellezi ne kadar farklılıklar içinde kutladığı, Bilecik örneğinde görmek mümkündür.

1.1. Hıdırellez'in Kutlamalarının Tarihi:

Hıdırellez kutlamalarının tarihi konusunda Türk Dünyasında kabul gören zaman, Kasım günlerinin (rûz-i Kasım) bitip, Hızır (rûz-i Hızır) günlerinin başladığı zamandır. Fakat tarih konusunda farklılıklar vardır. Bunu büyük oranda 6 Mayıs olarak biliyor olsak da, bazı yerlerde Hıdırellez'in tarihini enlem derecesi ve topografik şartların da belirlediğini söyleyebiliriz. Enlem derecesine göre güneydeki coğrafyalarda mevsim bayramları, daha erken kutlanmaktadır. Dağların bulunduğu yüksek yerlerde ise Hıdırellez'in kutlanma tarihi, alçak ova ve vadi tabanlarına göre daha geç yapılabilmektedir.

Bahar ve yazın gelişi için düzenlenen şenlikler, Hunlarda, Göktürklerde ve Çin'de hâkimiyet kurmuş Tsin Türklerinde mayıs aylarında yapılırdı [Bayatlı 2012: 480-490]. Günümüz Orta Asya'sının kuzeyinde yaşayan Kazak, Kırgız, Tunguz ve Başkurd Türklerinde de bu mevsim bayramları "*Kimiz Munduk*" adı altında mayıs, Yakutlarda nisan aylarında kutlanmaktadır. Azerbaycan'da "*Hıdır Nebi*" olarak isimlendirilen bayram, bahar bayramı olarak kutlanan Nevruz'dan altı hafta evvel, Şubat ayının ortalarında yapılır³. Bu bayramda yerine getirilen pratiklere bakıldığında, Hıdırellez törenleri ile büyük benzerlikler gösterdiği anla-

² Kaynak kişi: Muhsin Özmen, 49 yaşında, Bilecik, Gölpazarı-Tuzaklı köyü.

³ [Amanoğlu: 1999], "Türk Dünyasında Nevruz", *III. Uluslararası Bilgi Şöleni 18-20 Mart 1999*- Elazığ, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay. No: 207, Ankara.

şılmaktadır. Tatar'larda da şubat ayının ilk günlerinde bu bayramın kutlandığı belirtilmektedir⁴.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde bu mevsim bayramı, her yerde kutlanmaz. Kutlanılan yerler arasındaki Van ve Kars'ta Hızır Nebi, Tunceli'de Hızır bayramı adı ile şubat ayı içinde, Harput'ta ise Hıdırellez olarak 6 Mayıs'ta kutlanır.

Irak'ta bu bayramın çoğu yerde bilinmediğini ama Kuzey Irak'ın Telafer, Hanekin ve Erbil kentlerinde, yakın yıllara kadar 18 Şubat'ta canlı bir şekilde kutlandığını belirtmektedir. İran'da da Hıdırellez'in kutlanma tarihi 18 Şubat'tır. Bu durum, Irak ve İran'a yaz sıcaklarının erken gelmesi, yani enlem derecesi ile ilgili görünmektedir [Bayatlı 2012: 489].

Yapılan araştırmalara göre, Türkler Orta Doğu'ya geldikten sonra Hıristiyanlığın etkisi ile, 6 Mayıs gününü bahar bayramı olarak kutlamaya başlamışlardır. Çünkü Anadolu'daki Ortodoks Hıristiyanlar, Aziz Yorgi gününü bu tarihte kutlamaktaydılar. Tarih açısından ortaya çıkan bu anlayışın, Hicri takvimle hiçbir ilgisi yoktur. Zaman içinde Hıdırellez anlayışı ile Aziz Yorgi günü kutlamaları aynı tarihlerde yapılır olmuştur [Ocak 1998: 313-315]. Birbiri ile komşu olan farklı kültürlerle sahip toplumların, böyle bir etkileşim içinde olmaları ve kültürel değer yargılarından karşılıklı olarak etkilenmeleri kaçınılmazdır.

Batı Anadolu'da Hıdırellez'in tarihi, 6 Mayıs günüdür. Bilecik'te de bu şekilde bilinmesine karşın Hıdırellez adına yapılacak şenliklerin tarihi, köyden köye değişmektedir. Yöre sakinleri ile yaptığımız karşılıklı görüşmelerde, Hıdırellez kutlamalarında köylerin farklı tarihleri seçmelerinin sebeplerini şu şekilde sınıfladık;

a. Köylerde "*Hıdırellez pilavı*" adı altında hayır yemeği verilmektedir [Erol 2004: 112-123]. Bu yemeğe başka yerlere göçen eski köy sakinleri de çağrılmakta, böylece ata yurdunu ziyaret etmek için bir sebep oluşturulmaktadır. Köyden çeşitli nedenlerle göçen bu insanlar, çalıştıkları için ancak resmi tatil günleri Hıdırellez etkinliklerine katılabilirler. Bu sebeple Hıdırellez'in kutlanması, hafta sonları veya uygun tatil günlerine denk getirilmeye çalışılmaktadır.

b. Hıdırellez kutlamalarına komşu köyler, bağlı oldukları il ve ilçe mülki erkânı ile birlikte bütün halk, sözü edilen merkezlerde yapılan anonslarla davet edilmektedir. Dostluk ve kardeşliğin, barış ve huzurun amaçlandığı böyle bir uygulamayı hemen her köy yaptığınan, farklı köylerdeki insanların kutlama etkinliklerine katılmaları için böyle bir yola başvurulmaktadır.

c. Köyler arasında Hıdırellez yemeğine daha fazla insan katılması konusunda adeta bir rekabet yaşanmaktadır. Özellikle o köyde oturmeyen insanların fazlaca katılması, bu rekabette üstünlük ölçüsü olmaktadır. Bu bakımdan yemeğe ev sahipliği yapan köy, davetli sayısını mümkün olduğu kadar arttırmaya çalışmaktadır⁵.

d. Bilecik'in Gölpazarı ilçesine bağlı Aktaş köyünde Hıdırellez kutlamaları, mayıs ayının sonlarına kaydırılmaktadır. Köy muhtarının beyanına göre bunun sebebi, çevresine göre yüksek bir plato üzerinde kurulmuş olan Aktaş Köyü'nde, havaların biraz daha ısınmasını beklemektir⁶.

⁴ [Çay: 1990], *Hıdırellez: Kültür Bahar Bayramı*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yay., No: 138, Ankara.

⁵ Kaynak kişi: Arif DURMUŞ, 61 yaşında, Bursa'nın Yenişehir ilçesi, Yarhisar Köyü

⁶ Kaynak kişi: Selami UĞURAL, 53 Yaşında, Bilecik Gölpazarı ilçesi, Beşevler Muhtarı

1.2. Hızır İnanç ve Hıdırellez Adı:

Hıdırellez, ölümsüzlüğe ulaşmış Hızır ve İlyas peygamberlerin bir su kenarında veya gül ağacı altında buluşma günü olarak bilinir. *"Hızır karalarda, İlyas ise denizlerde zor durumda kalan insanlara yardıma koşar"* inancı, bu bayramı kutlayan bütün toplulukların ortak kültür değeridir. Türkler kara toplumdur. Bu bakımdan Orta Asya'dan Balkanlara kadar ermiş bir kişilik olarak manevî hayatımıza yerleşmiş olan Hızır'ı, bizim dünyamızda öne çıkarmaktadır.

Hızır, diğer taraftan ismen olmasa da bir takım vasıfları itibari ile İslamiyet öncesi dönemde görülen ulu ruh, kişi veya varlıklarla benzerlik göstermektedir. Nitekim İslamiyet öncesi Türk inanç sistemi içerisinde yer alan bu olgu, ata rularına gösterilen saygı sebebiyle yeniden şekillenerek ulu kişiler ve evliyaların şahsında yaşamaya devam etmektedir. Türkistan sahasında, kut veren, kutlu kılan ve ilahi kökenli varlık ve şahıslar "Kıdır" olarak bilinmektedir. Kırgız Türkçesinde "gezmek, seyahat etmek" anlamlarına gelen bu kelime, fonksiyon olarak da "Hızır"ı çağrıştırmaktadır. Buradan hareketle Anadolu'da hızır ile anlamlandırılan yer ve olayları değerlendirirken "Kıdır"ı da birlikte düşünmek gerekir. Çünkü kıdır aynı hızır gibi, sürekli halk arasında dolaşan, kalbi temiz, insanlara yardım eden ve onları kötülüklerden koruyan bir şahsiyet olarak tarif edilmektedir [Cetin 2002: 30-35].

Konu ile ilgili kaynak araştırmalarımız sırasında, Evliya Çelebi'nin Cebelü'l-Lübnan'daki Hızır Ziyaretgâhi'nde, *"Hala Hz. Hızır ve İlyas nebi haydırlar ve birbirleri ile refiktirler. Hz. İlyas kara hizmetine, Hz. Hızır ise derya hizmetine memurdur. Hızır ismi Arapça'da yeşil anlamına gelen ahzar kelimesinden türemiştir. Daha sonra Hızır ismi verilen gencin bastığı yerde yeşil ot bittiği için Lisan-ı Arap'da Hızır derler"* [Evliya Çelebi, Seyahatname: 56-57] tespiti, tartışmaya açıktır.

Halk arasında, *"Hızır"*ın nasıl bir fiziki görünümüne sahip olduğu konusunda farklı tasvirler olduğu anlaşılmaktadır. Bu farklılığın, Orta Asya ile Ön Asya'da yaşayan Türk toplulukları arasında da olduğu görülmektedir. Kaynaklarda verilen bilgilerden vardığımız sonuca göre; Orta Asya'da Hızır, Dede Korkut benzeri, boz bir ata binmiş, aksakallı, koca kişi olarak algılanmaktadır. Tasavvuf kaynaklarına göre Hızır, yediden yetmişe her yaşta insan olarak görülebileceği gibi kuş, örneğin turna ya da tavşan donuna da girebilmektedir [Beydilli 2005: 239]. O, Türk Dünyasındaki yaygın inanca göre, *"Boz Atlı Hızır"*dır ve ulaşacağı yere atı ile hemen varabilmektedir. Boz Atlı Hızır diğer taraftan bizim medeniyetimizde "Noel Baba"nın karşılığıdır. Zaten iki mitolojik kahramanın da kendilerini göstermeleri yılbaşı münasebetiyledir. Nitekim döngüsel takvime göre Türklerin yılbaşı Nevruz ve Hıdırellez'dir ve o günün kahramanı; yeryüzüne bolluk ve bereket getirdiğine, evleri ziyaret ederek sağlık ve mutluluk dağıttığına inanılan "Boz Atlı Hızır"dır⁷.

Azerbeycan'da, Hızır ve bozkurdun çok nadir olarak bazı efsanelerde birbirinin yerini aldıkları da görülmektedir⁸. Beydilli [2005], Anadolu Kızılbaş ve Bektaşileri arasında oluşan inanca göre sürüye saldıran kurt, "Hızır"dır. Türk topluluklarının Hızır'la ilgili ortak inançla-

⁷ [Oğuz: 2015], "Ren Geyikli Noel Baba veya Boz Atlı Hızır Baba", *Yozgat Gazetesi*, 09.06.2015.

⁸ [Bayat: 2007], *Türk Mitolojik Sistemi* (Ontolojik ve epistemolojik bağlamda Türk mitolojisi). C. 1. Ötügen yay. No: 696 Ankara. s. 175. "Diğer taraftan bozkurt, tarihî efsanelerde Hızır'la yer değiştirmiştir... Timur'un ordusunun önünde giden Hızır, onu savaştan savaşa götürür. Kurt gibi Hızır da sadece hükümdara görünür (Oğuz Kağan Destanı'nda kurdu yalnız Oğuz görür, salnamelerde yalnız Bonyak çağırabilir ve sesini yalnız o işitebilir).

rından bir diğeri de, Hızır'ın hep yeşil giyinmiş olmasıdır. Bazı tasvirlerde de, Hızır'ın çiçeklerle donanmış elbiseler içinde olduğu gösterilmektedir.⁹

Marko Polo, Tatarların bu mevsim bayramına "Beyaz" adını verdiklerini kaydetmektedir. Güney Azerbaycan'da Ayrımlı Türkleri şubat ayını "kurt çiftleşme ayı" olarak kabul ettikleri gibi, bu aya "Hızır Nebi" ayı da derler [Karataş 2012: 43-46]. Irak Türkmenleri Hıdırellez'e, "Hıdırellyas", "Hıdıreylas" veya "Hıdırzinde" adlarını vermektedir. Dobruca'daki Kırım Türkleri arasında da bu bayrama, "Tepreş", Makedonya'da "Ederlez" veya "Edirlez" denmektedir. Hıdırellez'in Kosova bölgesinde, "hedirles", "hadirles" veya "Hıdırles" şeklinde ifade edildiği görülüyor [Bayatlı 2012: 480-495].

Güney Azerbaycan'da "Nebi Bayramı" olarak adlandırılan Hıdırellez, Tebriz Türk aşiretleri arasında da "Ali Haydar Bayramı" [Beydilli 2005: 4] veya "Ali Haydar İyd'i" [Çay 1990: 3] olarak adlandırılır. Van yöresinde "Hıdır nebî", Yozgat havalisinde de "Eğrice" olarak isimlendirilen Hıdırellez, Anadolu'da daha yaygın olarak Hıdırellez, Hıdırilyas, Hıdıriliyaz olarak da söylenmektedir.

Bilecik havalisinde, Hızır'ın nasıl bir görünüme sahip olduğuna dair inançlar çok farklıdır. Yöre köylerinde kaynak kişilerle yaptığımız görüşmelerde, Hızır, daha çok ermiş bir yaşlı, beklenmedik anda ortaya çıkan ve aynı şekilde kaybolan biri olarak yorumlanmaktadır. Atlı olarak tasvire rastlayamadık. Hıdırellez günü rastlanacak her yaştan insanın "Hızır" olabileceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle o gün herkes karşılaştığı insanlarla ilişkilerinde, munis, iyiliksever olmaya özen göstermektedir.

Hızır'ı gören kimselerin bunu hiç kimseye paylaşmaması inancı da vardır. Herhangi birine Hızır'ı gördüğünü söyleyenin, bu karşılaşmadan umduğu veya dilediği şeyin gerçekleşmeyeceğine inanılmaktadır.

1.3. Hıdırellez Kutlamaları Öncesinde Yapılan Hazırlıklar:

Bir bahar bayramı olarak Hıdırellez, Orta Doğu coğrafyasında farklı inançlara sahip geniş bir kültür dünyasının ortak kültür değeri durumundadır. Bu coğrafyalarda Hıdırellez günü öncesinde insanlar birtakım hazırlıklar da yapar.

Hun, Göktürk gibi Eski Orta Asya Türk devletlerinde hakan sayesinde tertiplenen toylar, her bahar başlangıcında halkın katılımı ile gerçekleştirilirdi. Türk Dünyasının farklı kesimlerinde bu hazırlıklar günümüzde daha çok bireysel, bir durum göstermektedir. Evlerde Hıdırellez günü için tatlılar, değişik yemekler ve içecekler piknik için hazırlanır. Evler temizlenirdi.

Bilecik havalisinde Hıdırellez için yapılan hazırlıkların, hem bireysel hem de toplumsal boyutu bulunmaktadır. Evlerde fakir fukaraya dağıtılmak üzere çörekler, tatlılar yapılır, evler temizlenir. Hıdırellez günü ev temizliği yapılmaz. Yapıldığı takdirde meleklerin kanatlarının kırılacağına inanılmaktadır¹⁰. Bununla birlikte, bu kutlamaların esas pratiği olan "topluluk yemek" için gerekirse günler öncesinden hazırlıklara başlanmaktadır. Bu yemekte bulgur, et, yağ ve tuzdan oluşan erzak, Hıdırellez günü pilav yapılarak topluca yenmektedir. Bu nedenle köyün tertiplemediği Hıdırellez yemeğine insanlar arasında "Hıdırellez pilavı", "pilav günü" de denilmektedir.

Hıdırellez pilavının malzemesi şu şekillerde temin edilmektedir:

⁹ Bu konuda detaylı bilgi için; [Duman: 2012], "Bozkurttan Hızır'a Türk Halk Anlatımlarında Kılavuz", *Milli Folklor*, Sayı 96, s. 190-201.

¹⁰ Kaynak kişi: İsmail Yılmaz, 60 yaşında, emekli öğretmen, Bilecik.

a. Köy sakinleri kendi aralarında, önceden kararlaştırılmış ölçülerde katkı yapmaktadır. Bunun için Hıdırellez'in arefe akşamı köy gençleri, bir ekip halinde bu erzakı ev ev dolaşarak toplarlar. Bazı köylerde ise herkes ekonomik gücü ölçüsünde pilav malzemesi vermektedir¹¹. "*Hıdırellez Pilavı*"na katkı yapmayanların o yıl ürünlerinde, kazançlarında bereket olmayacağına inanılır¹².

b. Yıl içinde köyden birisinin adağı varsa bunu Hıdırellez'e saklar ve o gün geldiğinde adağını Hıdırellez pilavına bağışlar. Böylece bağış yolu ile de, et veya diğer malzemeler temin edilebilir. Adağı olanların dileği yerine gelmişse Hıdırellez'e mutlaka koç vermektedir.

c. Köyün varlıklı kişi veya aileleri, yemek için gerekli malzemeyi bağışlayabilir.

d. Çeşitli sebeplerle köyden ayrılarak başka kentlerde iş tutmuş, zenginleşmiş insanlar ya da oralarda kurulmuş köy dernekleri, Hıdırellez pilavının erzağını temin edebilir.

e. Köy sakinleri, kararlaştırdıkları miktarda parasal destek vererek yemek masrafını kendi aralarında paylaşmış olurlar.

f. Hıdırellez yemeğinin eti, köy arazisinde küçükbaş sürülerini çobanlara otlatan sürü sahiplerinden de bağış yolu ile alınabilmektedir. Sürü sahibi ya da çoban sürünün büyüklüğüne göre bir veya daha fazla koç veya tekeyi bu amaçla verebilir.

1.4. Hıdırellez Kutlamaları:

Bolluk ve bereketi simgeleyen, su ve yeşillik kavramlarının öne çıktığı, ağacın bol bulunduğu, bazen içinde türbe de bulunan mesire yerlerinde kutlanan Hıdırellez merasimleri, Orta Asya'dan Balkanlara çok geniş bir coğrafyada binlerce yıldır kutlanagelmektedir. Farklı kültür dünyalarının gelenekleri ile yoğrulmuş, asırlar boyu sürdürülerek evrensel bir çizgiye oturtulmuş bu tip geleneklerin, diyardan diyara farklılıklar ortaya koyması kaçınılmazdır. Bilecik merkez ve köylerinde Hıdırellez günü yapılanlar bakımından Anadolu'nun diğer yörelerine göre büyük benzerlikler olduğu gibi, farklılık olarak gördüğümüz pratikler de bulunmaktadır. Bunlara ait örnekler şunlardır;

1.4.1. Hıdırellez'in Kutlandığı Yerler:

Bilecik genelinde Hıdırellez'in kutlama yeri konusunda, farklılıklar olduğu görülmektedir. Yerleşmelerde yaptığımız tespitlere göre kutlamalar için, köy veya kasabalarda yerleşmenin yakınlığında bulunan Kırklar Tepesi, Eren Tepe, Erenler Mezarlığı, Erenler Mevki olarak adlanan ve ermiş olduğuna inanılan ismi sanı bilinmez bir ulu kişinin kabrinin bulunduğu tepeler tercih edilir. Örneğin Bilecik merkezde Kırklar Tepesi, Gölpazarı'nın İncirli, Söğüt'ün Yeniköy ve Bilecik'in Abbaslık köylerinde Erenler Mevki, Cumalı ve Gölpazarı'na bağlı Çukurören köylerinde Türbe, Belenalan ve Balçıkhisar'da Erenler tepeleri, yine Gölpazarı'nın Kuçcuören'de Erenler Düzü, Çımışkı'da Tekke, Kurşunlu'da Aşıklar Çeşmesi, Aktaş'ta Garipler Mezarlığı, Bilecik merkeze bağlı Ulupınar'da Asarlık Tepe gibi oldukça fazla sayıda kutsal kabul edilen kabir yerleri vardır.

Günümüzde özellikle "*Hıdırellez Pilavı*" köy içinde verilmekte, giderek azalan sayıda insan bu türbelere, kutsal kabul edilen mekânlara giderek dua ve dilekte bulunmaktadır. Abbaslık Köyü'nde Hıdırellez sabahı, bir gün önce hazırlanan lokum (hamur ve haşhaştan yapılan bir tür çörek), yumurta ve yemeklerle kadın ve çocuklar köyün batısındaki "Dede"

¹¹ Kaynak kişi: Emine Akın, 65 yaşında, Bilecik-Merkeze bağlı Selöz Köyü.

¹² Kaynak kişi: İsmail Yılmaz, Bilecik.

dedikleri Erenler Mvk) yatıra gider, orada piknik yapar, dualar ederek köye döner ve öğleden sonraki "Hidirellez pilav"na katılırlarmış¹³.

Bilecik merkeze bağlı Dereşemsettin Köyü'nde önceden köy içinde yapılan şenlikler, yakın yıllarda birkaç yıllığına köyün yakınlarındaki Çal Tepe'de yerine getirilmeye çalışılmış fakat günümüzde tekrar köy içine alınmıştır. Yukarıda adı geçen kutsal mekânların kutlamaları için tercih ediliyor olması atalar, köye yakın tepelerde yapılması da dağ költü ile ilgili olsa gerektir.

Vadi ve havza tabanlarında kurulu olan köy ve kasabalarda Hidirellez kutlamaları su ve yeşilliğin içiçe olduğu genellikle pınar başlarında, akarsu kenarlarında kutlanır. Bilecik merkezde oturanlar geçmiş yıllarda Karasu Çayı vadisinde, demiryolu istasyonunun karşısındaki Ziraat'in arazisinde¹⁴, Orhan Gazi İmareti etrafında daha sonra ise Şeyh Edebalı Türbesi altındaki Hamsu Dere vadisindeki Soğukpınar'da¹⁵ şenlikleri tertipliyorlardı. Günümüzde buralar da terk edilmiştir. Bozüyük'te bu şenlikler, ilçenin batısındaki Karasu Çayı'nın kaynaklarını aldığı Türbin Mesireliği'nde yapılmaktadır. Bahsi geçen yerleşmelerde ateş yakılarak üzerinden atlama pratiği de yerine getirilmektedir. Bunun su ve ateş költü ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

1.4.2. Bereket Temalı Pratikler:

a. *Hidirellez Pilav*'nın toplu yenmesindeki temel amaç, o yılın her bakımdan bereketli geçmesi içindir. Pilavın dağıtılmasında kapaklar açılmadan önce imam tarafından bütün cemaatin katılımı ile "*bereket duası*" okunur¹⁶. Köylerde toplu şekilde pilav yenmesinin bereket getirdiğine, dolayısıyla topluluktaki insan sayısı ne kadar fazla olursa o yıl ürünlerde bereketin o oranda fazla olacağına inanılmaktadır. Köylerde Hidirellez'e katılanların sayısının 4-5 bin civarında olduğu sıklıkla ifade edilmektedir. 2014 yılı Hidirellez şenliklerine katıldığımız Söğüt ilçesine bağlı Yeniköy'de olduğu gibi, "*Hidirellez Pilav*"ndan sonra da tekrar bereket duası okunmaktadır. Yemekten sonra eğer artan yemekler varsa bunlar komşu köylere gidenler arasında pay edilmektedir.

b. Evin yetişkin erkekleri, Hidirellez günü sabah namazı için camiye giderler. Namaz sonrasında, topluca veya sadece hane büyüğü, tarlalarını dolaşır. Bilecik'in çoğu köyünde bu gelenek terk edilmiş olmakla beraber Bilecik'in merkez köylerinden olan Çukurören gibi köylerde yaşlı insanlar tarafından az sayıda da olsa sürdürülmektedir. Deresakarı Köyü'nde tarlaları gezme işini "*ırat*" şeklinde ifade ediyorlar. Birbirlerine "*ıratı gezdin mi*" diye de sorarlar¹⁷.

Hidirellez sabahı tarlaları dolaşmak ve bereket dileğinde bulunma geleneği, Gölpazarı İncirli Köyü'nde de yapılmaktadır¹⁸. Aynı gelenek Bilecik'in kuzeyindeki Sakarya ili Geyve ilçesine bağlı Korusaray Köyü'nde, hala canlı şekilde sürdürülmektedir¹⁹. Bu köyde tarlaları dolaştıktan sonra eve geldiğinde, zahire ambarına üç defa elle vurularak bereket dileğinde bulunulur. Sözü edilen geleneğin, özellikle Sakarya'nın Geyve, Taraklı, Bolu'nun Göynük,

¹³ Kaynak kişi: Hatice Yalçın, 87 yaşında, Bilecik-Merkez Abbaslık Köyü.

¹⁴ Kaynak kişi: Arif Durmuş.

¹⁵ Kaynak kişi: İsmail Yılmaz.

¹⁶ Kaynak kişi: Behzat Gültekin, 71 yaşında, Gölpazarı Kurşunlu Köyü Muhtarı.

¹⁷ Kaynak kişi: Halil İbrahim Yanık, 78 yaşında, Söğüt, Deresakarı Köyü.

¹⁸ Kaynak kişi: Mustafa Baygın, 82 yaşında, Gölpazarı İncirli Köyü.

¹⁹ Kaynak kişi: Esmâ Yağcı, 53 yaşında, Sakarya'nın Geyve ilçesi Korusaray Köyü'nden olup, Bilecik merkezde ikamet etmektedir.

Bilecik'in Gölpaazarı, Osmaneli ve Söğüt ilçelerine bağlı köylerinde de yaşatıldığı anlaşılmaktadır.

c. Gölpaazarı'nın Kurşunlu Köyü örneğinde olduğu gibi Hıdırellez akşamı köy gençleri evleri dolaşarak yiyecek ve bahşiş toplarlar. Bu işi yaparken, gençlerden bazıları kadın kılığına girer, çan çalarlarmış²⁰. Toplanan yiyecekler o akşam köy sakinlerinin katılımıyla birlikte yenir. Kurşunlu'da buna "erfene" denmektedir.

d. Hıdırellez sabahı, erkenden yatır ziyaretine gidenler, yatır çevresindeki karınca yuvalarından bir tutam toprak alarak evlerinin uygun bir yerine bırakırlar. Bu uygulama da yine bereket isteği vardır. Bilecik merkezindeki Kırklar Tepesi'nde, bu geleneği hala sürdürülenlere 2014 Hıdırellezi'nde rastlanmıştır.

e. Hıdırellez gecesı ambarların, dolapların, kilerlerin kapakları, cüzdanların ağızları açık bırakılır. Büyük ölçüde terk edilmiş olmakla birlikte, Hızır'ın buralara uğrayarak açık bırakılan erzak ve paraları bereketlendireceğine inananlar bulunmaktadır²¹. Aktaş Köyü'nde kapılar o gece açık bırakılmış.

f. Abbask Köyü'nde "Hıdırellez pilavı"ndan sonra "amin" demek için topluca köy içindeki yaşlı ardıca gidilir. Köy sakinleri bu ardıcın yok olması ile kıyametin kopacağına inanmaktadırlar. Abbask'taki yaşlı ardıç ağacı, Bilecik'te "ağaç kültü", "hayat ağacı" ile ilgili en dikkat çekici örneği oluşturmaktadır.

1.4.3. Sağlıklı ve Uzun Yaşama İsteği İle İlgili Pratikler:

Hızır ve İlyas ölümsüzlük sırrına vakıf olmuş efsanevi şahsiyetlerdir. "Ölümsüzlük" insanoğlunun yeryüzünde var olduğu gündün beri peşinde koştuğu hayalidir. İnsan, bu hayalini Hızır ve İlyas'ın şahsında bulmuştur. Bu nedenle onların buluşma ve insanoğluna görünme günü olan Hıdırellez'de, her türlü dertlerine şifa bulma umudu vardır. İnsanların, Hızır'a sağlık ve şifa dileklerini iletmek için Hıdırellez iyi bir fırsat oluşturmaktadır. Bunun için Bilecik yöresinde yerine getirilen pratiklerden tespit edebildiklerimizi, aşağıya aktarmaya çalıştık.

a. "Hıdırellez Pilavı"nı yemekten, bereket olduğu kadar şifa da beklenir. Nitekim Bilecik'te hasta veya yaşlı olduğu için toplu pilava katılmayanlar olursa, onların da evlerine pilav gönderilir²². Benzer uygulamalar Çukuroren gibi birçok köyde yapılmaktadır.

b. Bilecik'te, Hıdırellez sabahı erkenden kalkılarak uygun bir pınar, çeşme veya kuyudan alınan suyun "zemzem" olduğu inancı yaygındır. Bilecik merkeze bağlı Cumalı Köyü'nde kimse görmeden bu suyun kuyulardan alınması gerektiğine inanılmaktadır²³.

c. Bazı köylerde köy çevresindeki bir su kaynağından Hıdırellez sabahı çıkan suyun hem "zemzem" hem de şifalı olduğuna inanılmaktadır. Sabah erkenden bu su kaynağına gidenler, kaynaktan aldıkları suyu içer, eve götürür ve ondan yoğurt mayalarlar. Bilecik merkeze bağlı Çukuroren Köyü'nde bulunan Hasmakam Kaynağı'ndan alınan su ile insanlar yıkanarak şifa bulduklarına inanmaktadırlar. Bu suyun uyuz gibi cilt hastalıklarını iyi ettiği inancı da vardır. Günümüzde büyük ölçüde terk edilmiş olmasına karşın köy sakinlerinden bazıları bu uygulamayı hâla sürdürmektedir²⁴. Hasmakam suyu traverten oluşturacak kadar

²⁰ Kaynak kişi: Sıtkı Akgün, 67 yaşında, Gölpaazarı Kurşunlu Köyü.

²¹ Kaynak kişi: Fahrettin Kuvvet. 68 yaşında, Bilecik-Merkez, Çukuroren Köyü.

²² Kaynak kişi: Halil İbrahim Yanık.

²³ Kaynak kişi: Ahmet İşlek, Bilecik Eski Halk Eğitimi Merkezi Müdürü, 57 yaşında, Bilecik-Merkez.

²⁴ Kaynak kişi: Fahrettin Kuvvet.

kireç oranı yüksek bir su olmasına, aşırı yosun bağlamasına rağmen, Çukurören sakinleri Hıdırellez sabahı suyun berrak ve kireçsiz aktığına inanmaktadır. O gün buradan aldıkları suların aradan bir yıl geçmiş olsa da tortu yapmadığını söylemektedirler²⁵.

2014 yılı Hıdırellez sabahı bu su kaynağına sabah erken gittiğimizde, adı geçen kaynakta yıkanmak için Bursa'nın İnegöl ilçesinden gelen yaşlı bir adamla de karşılaştık. Kendisi daha önce bu su kaynağında yıkandığını ve iyileştiğini ifade etmiştir.

Geçmişte bu su kaynağı önünde yapılan göletde, Hıdırellez sabahı köyün erkeklerinin yıkandıklarını, kadınların da Hıdırellez eğlencelerini burada yaparken birbirlerini gölete attıklarını öğrendik²⁶. Hasmakam kaynağından Hıdırellez sabahı çıkan su, yoğurt mayalamada da kullanıldığı gibi, yarası olanlar bu yarayı bahsedilen su ile yıkayıp, buradaki çamurdan sürerlerse yaranın iyileştiğine inanıyorlar.

d. Bilecik'in Söğüt ilçesine bağlı Yeniköy'de, Hıdırellez günü herhangi bir ağaçtan kesilen taze sürgünlerle yapılan demetle, vücudun farklı yerlerine vurulmakta, vurulan yerlerin sağlıklı olacağına inanılmaktadır. Bilecik merkezde bu sürgünler bulunabilirse leylak, erguvan, bulunamazsa yeşil herhangi bir ağaçtan alınır.

e. Hıdırellez sabahı çimenlerden toplanan çiğ ile yoğurt mayalandığı gibi, çiğ çocukların el ve yüzlerinde oluşan temriyelere sürülerek tedavi edilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

1.4.4. Dileklerle İlgili Pratikler:

a. Dileği olan kimse, Hıdırellezde dilediği nesnenin resmini kağıda çizerek bir gül ağacının dalına asar. Bazen ev isteyenler evin maketini yapar, yine gül ağacının altına koyarlar. İstenilen şey ne ise onun yere taşlarla resmi de yapılırmaktadır.

b. Hıdırellez kutlamaları ile özdeşleşmiş olan "*niyet oyunu*", Bilecik'te büyük ölçüde terkedilmiş görünmektedir. Herhangi bir yerde uygulandığına dair bilgi alamadık. Buna karşılık bazı yerlerde dileklerle ilgili, farklı pratikler olduğunu öğrendik. Örneğin Bilecik merkezde bahçedeki soğanları makasla kesip bunları bağlıyorlar. Soğan parçalarından birine "*cahtım*" (kötü), diğerine "*Bahtım*" (iyi) denilir ve hangisi büyürse, o yılın iyi ya da kötü geçeceğine inanılır.

c. Hıdırellez günlerinde kuraklık varsa şenliklere katılanların iştiraki ile "*Yağmur Dusu*"na da çıkılmaktadır.

d. Karacalar Köyü'nde "*Hıdırellez pilavı*" yenmeden evvel, delikanlılık çağına ayak basmış herhangi bir evin ilk çocuğu, "*holluk*" denen çeşme yalağına atılır. Buradaki amaç yağmur dileklerinin yerine gelmesidir.

e. Bilecik'in Çukurören Köyü'nde Hıdırellez sabahı Hasmakam dedikleri su kaynağının üstündeki "Dede" dedikleri yere yağmur yağması için asma çubuğu gömülür ve dua edildiğinde yağmur yağdığına inanılmaktadır. Geçmiş yıllarda bir duadan sonra çok yağmur yağdığı için asma çubuğunu yerinden sökmek zorunda kalmışlar.

1.4.5. Evlilikle İlgili Pratikler:

a. Bilecik'in merkez köylerinde tespit ettiğimiz bir Hıdırellez geleneği de, evlilik çağına gelen genç kızların Hıdırellez şenliklerinde "*saya*" adı verilen özel bir kıyafet giyinmeleridir. Cumalı Köyü'nde "*saya*" mutlaka Hıdırellezde giyilir. Bu yolla "*saya*" giyen genç kız, artık

²⁵ Kaynak kişi: Mustafa Acar, 59 yaşında, Bilecik-Merkez, Çukurören Köyü.

²⁶ Kaynak kişi: Ahmet Sevinen, 57 yaşında, Bilecik-Merkez, Çukurören Köyü Muhtarı.

evlilik için hazırdır ve ona talip olunabilir mesajı verilmektedir²⁷. Salıncağa, "sayd" giyenlerle giyinmemiş olanlar birlikte binmezler.

b. Komşu köylerden "Hıdırellez Pilavı"na katılan delikanlılar geldikleri köyde beğendikleri bir kız olursa ve bunu belli ederse, o kızı seven köyün delikanlısı ve arkadaşları tarafından usulen taşlanır. Bu kızın başka birini sevdiği anlamına gelir.

c. Yakın yıllara kadar karşılıklı kurulan salıncaklarda, genç kızlar ve delikanlılar sallanır, birbirlerine maniler söylerlermiş²⁸. Aktaş Köyü'nde yakın yıllara kadar Hıdırellez kutlamalarının yapıldığı "Garipler Mezarlığı"nda en yaşlı ardıç ağacına salıncak kurulur. Genç kızlar burada delikanlılarla birbirlerine karşılıklı maniler söylerlermiş. Aynı köyde Hıdırellez şenliklerinin yapıldığı yerde nişanlı genç kızın üstüne çember, şalvar gibi kıyafetleri atmak suretiyle "örtü yapmak" geleneğini yerine getiriyorlar²⁹.

1.4.6. Barış ve Huzur İsteği İle İlgili Pratikler:

a. Bilecik merkezi ve köylerinde Hıdırellez günü köy içinde veya köye yemek davetine komşu köylerden gelenler arasında dargınlık varsa bunlar barıştırılır.

b. Esasen "Hıdırellez Pilavı"nın bir diğer önemli işlevi de, aralarında kırgınlık, dargınlık olan komşu köyler arasındaki bu tür olumsuzlukları gidermektir.

c. Bilecik ve bağlı beldelerde yaygın uygulamalardan bir diğeri de "ahretlik" ve "kafadarlık" diye adlandırılan arkadaşlık bağlarının kuvvetlendirildiği uygulamalardır. Her iki uygulamada karşı cinsler arasında yapılmadığı gibi, "Ahretlik" uygulaması hem erkekler hem de kadınlar arasında, "kafadarlık" uygulaması ise daha çok erkekler arasında yapılmaktadır.

1.4.7. Günahlardan Arınma, Nazardan Korunma İle İlgili Pratikler:

a. Bilecik ili genelinde Hıdırellez ateşi yakarak üzerinden dilek tutarak atlama daha çok vadi ve havza tabanları ve buralara yakın konumda olan köylerde yaygındır. Ateşten atlamayı daha çok gençler eğlence olsun diye yapmaktadır. Atlama sırasında dilek tutmada vardır. Hıdırellez ateşi yakarak üzerinden atlama, Bilecik'in Cumhuriyet Mahallesi, Söğüt'ün Yeniköy, Deresakarı, Gölpazarı'nın Aktaş köylerinde yapılmaktadır. Geçmiş yıllarda Çukurören,

b. Hıdırellez şenliklerinde salıncağa binmek giderek sönükleşmiş olsa da bazı yerlerde yaşatılmaktadır. Kurşunlu köyünde salıncağa önce yaşlılar bindirilmeye çalışılır, çünkü salıncakta sallananların günahlarının savrulup döküleceğine inanırlarmış³⁰.

1.4.8. Dini Ritüel Temelli Pratikler:

a. Bilecik'te Hıdırellez günü "Hıdırellez Pilavı" öncesindeki öğlen veya ikindi namazlarından herhangi birinde cami cemaati Allah'ın adını on bin defa söyleyerek "Tevdid" yapmaktadır. Camide bulunanların sayısı ne ise cemaattaki her insan, kendine düşen sayıda Allah'ın adını zikretmek suretiyle on bin sayısını tamamlamaktadır.

b. Bazı köylerde Hıdırellez öncesinde en az bir gün oruç tutanlara rastlanmaktadır.

²⁷ Kaynak kişi: Ahmet İşlek.

²⁸ Kaynak kişi: Ömür Demirkapı, 37 yaşında, Gölpazarı, Kurşunlu köyü.

²⁹ Kaynak kişi: Selami Uğural.

³⁰ Kaynak kişi: Behzat Gültekin.

- c. Hıdırellez pilavı sonrasında Deresakarı Köyü'nde olduğu gibi "*Mevlid-i Şerif*" okutulur.
- d. Bulgaristan göçmenlerinin yaşadığı Kurşunlu Köyü'nde Hıdırellez günü "*Hatip Töreni*" yapılır. Hatim indirenler köyü dolaşarak bahşış toplarlar.
- e. Gölpazarı'nın Aktaş Köyü'nde Hıdırellez günü, köyün kurucusu olduğuna inandıkları Molla Mustafa Hazretleri ve Garipler Dedesi için kurban kesilmektedir³¹.

1.4.9. Hıdırellez Eğlenceleri:

Hıdırellez şenliklerinin yapıldığı her yerde, ülke ve toplumların örf ve adetlerine göre çeşitli eğlenceler de yapılır. Bahar bayramları Türk devletlerinde Hakan'ın bizzat tertiplediği, şölen ve ziyafetler verdiği geleneksel günlerdir. Osmanlı Devleti'nde de bu gelenekler sürdürülmüştür. Yükselme Dönemi'nin ünlü âlimi Şeyhülislam Ebussuut Efendi dahi, "*kutsallığına inanmamak kaydı ile yeme-içme ve eğlenmenin yapılabileceğine*" dair Hıdırellez şenlikleri için fetva vermiştir [Ocak 1998: 313-315]. Bilecik'te Hıdırellez eğlenceleri eskiye nazaran hayli sönükleşmiştir. Günümüzde yapılan eğlenceler konusunda da yeterli bilgiye ulaşamadık. Bilgi edinebildiklerimiz bu nedenle sınırlı olmuştur.

a. Söğüt'e bağlı Yeniköy'de kadınlar arasında "*Hıdırellez Düğünü*" denilen ve Hıdırellez günü başlayıp üç gün süren eğlenceler olurmuş. Burada kadınlar karşılıklı maniler söyler, eğlenirlermiş. Hıdırellez eğlencelerinde kadınlar çoğunlukla dümbelek çalıp oynarlar.

b. Hıdırellez günü daha çok gençlerin katıldığı çeşitli oyunlar oynanır. Büyük ölçüde terkedilmiş bu oyunlar arasında "*met*" (bir çeşit çelik çomak oyunu), "*Kırt kırt*", "*Hacı Ali*", "*moku*", ip atlama, güreş, yumurtaya nişan alma gibi oyunlar en çok oynananlar arasındadır.

Sonuç

Binlerce yıllık bir gelenek olan Hıdırellez kutlamaları, Orta Asya'dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada yapılır. Bu kutlamalar çerçevesinde belirtilen sahalarda yapılan şenlikler giderek sönükleşmektedir. Durum, Bilecik'te de aynı şekildedir. Teknolojinin bugünkü seviyeye ulaşması ile birlikte gelişen iletişim imkânları, insanlar arasındaki bilgi akışını büyük boyutlara vardırılmıştır. Bu sayede gelişmiş ülkeler dünya üzerindeki en ücra diye niteleyebileceğimiz toplumlar üzerinde dahi kültürel baskılar kurabilmekte, böylece bu toplumların sahip oldukları, kendilerini ifade edebildikleri tek varlıkları olan kültürleri giderek yok olmaktadır. Bu bakımdan küreselleşme olarak tanımlanan gelişmeler, söz konusu toplumların binlerce yıl boyunca oluşturdukları geleneklerin terkedilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreç, geleneksel değerlerini süratle kaybeden milletlerin giderek kimlik bunalımına sürükleneyeceğini ve kendilerine bile yabancılaşacaklarını göstermektedir.

Toplumumuzun doğa ile barışık olduğu özel günlerden olan Hıdırellez şenliklerinde, Bilecik'te öne çıkan pratikler ve onların işaret ettiği inanışlar yaptığımız gözlemlere göre şunlardır:

-Bilecik köy ve kasabalarında dağ ve tepelerdeki türbelerin, ermiş kişilerin, dede mezarlarının yakın yıllara kadar Hıdırellez kutlamaları için mekân olarak seçilmesi atalar ve dağ kültürünün buralarda hala yaşatıldığını göstermektedir. Aynı şekilde bazı pınarların, çeşme ve kuyuların suyunun zezem kabul edilmesi de su kültürünün, yaygın olmamakla beraber ateşten dilek tutarak atlamalar da ateş kültürünün varlığına delil teşkil eder. Bilecik'te izlerini sürebildiğimiz bir diğer kült, "*ağaç kültü*"dür.

³¹ Kaynak kişi: Selami Uğural.

-Bilecik havalisinde bereket için toplu olarak yenen "*Hıdırellez Pilavı*" uygulaması, büyük katılımlarla, canlı şekilde sürdürülmektedir.

-"*Her gününü hazır, her kişiyi Hızır bil*" anlayışı, Bilecik Hıdırellezlerinde hala taze heyecanlarla sahiplenilmektedir.

-Bu coğrafya da Hıdırellez aynı zamanda, "*Hayır Günü*" şeklinde isimlendirilmektedir.

-Hıdırellez kutlamalarının birçok beldede olduğu gibi Bilecik'te de giderek sönükleştiği görülmektedir.

Yaşanılan coğrafyaların hatıralarını bir bahar kokusu kadar taze saklayabilen gelenekler sayesinde, binlerce yıl geçmiş olsa da insan toplulukları birlik ve bütünlüklerini korumaktadır. Onlar bir bakıma toplum bireylerini bir arada tutan çimentodur. Geleneklerimizin yaşatılması, geleceğe bırakacağımız en hayırlı mirastır. Hıdırellez, insanımızın doğa ile barışık olduğu nadir gündelendir ve bu mirasın en önemli değerlerinden bir olmayı sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- 📖 AMANOĞLU Ebulfez Kulu [1999]. "Türk Dünyasında Nevruz", *III. Uluslararası Bilgi Şöleni 18-20 Mart 1999- Elazığ*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay. No: 207, Ankara
- 📖 BAYAT Fuzuli [2007]. "Türk Mitolojik Sistemi", *Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi*, c. 1, Ötüken Yay., No: 696, Ankara.
- 📖 BAYATLI Nejdet Yaşar [2011]. *Irak Türkmen Folklorunda Halk İnançları*, TTK Yay., No: 423 Ankara.
- 📖 BEYDİLLİ Celal [2005]. *Türk Mitolojisi: Ansiklopedik Sözlük*, çev. Eren Ercan, Yurt Kitap Yay., No: 183, Ankara.
- 📖 ÇETİN İsmet [2002]. "Türk Mitinde Kut İyesi Kızır ve Medeniyetin Değişikliğinde Kızır'dan Hızır'a Geçiş", *Milli Folklor Dergisi*, Sayı 54
- 📖 ÇAY Abdulhalık [1990]. *Hıdırellez: Kültür ve Bahar Bayramı*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürü Araştırma Dairesi Yay., No: 138. Ankara.
- 📖 DUMAN Mustafa [2012]. "Bozkurttan Hızır'a Türk Halk Anlatımlarında Kılavuz", *Milli Folklor*, Sayı 96
- 📖 EROL Mehmet [2004]. "Köy Hayırlarının Yapısal ve İşlevsel Özellikleri Üzerine Bir İnceleme: Gökçalı Köyü Örneği", *TÜBAR*, Sayı XVI-Güz,
- 📖 Evliya Çelebi [2009]. *Seyahatname*, Yay. Haz. S. Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., c. 3, İstanbul.
- 📖 KALAFAT Yaşar [2005]. *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, Babil Yayın Dağıtım. Ankara
- 📖 KARATAŞ Vildan [2012]. "Sivas Ali Baba Mahallesinde Hıdırellez İnanç ve Bu İnanca Bağlı İnanışlar", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s.2, s: 43-46.
- 📖 OCAK Ahmet Yaşar [1998]. "Hıdırellez", *DİA*, c.17, s.313-315, İstanbul.
- 📖 M. Öcal OĞUZ [2015]. "Ren Geyikli Noel Baba veya Boz Atlı Hızır Baba", *Yozgat Gazetesi*, 09.06.2015
- 📖 Yusuf Has Hâcib [1988]. *Kutadgu Bilig*, Çev. Reşit Rahmetî Arat, Ankara, TTK Yayınları.

Mülakatlar

- 📖 Kaynak kişi: Ahmet İşlek. Bilecik Eski Halk Eğitimi Merkezi Müdürü. 57 yaşında. Bilecik Merkez.
- 📖 Kaynak kişi: Ahmet Sevinen. 57 yaşında. Bilecik Merkez Çukurören Köyü Muhtarı.
- 📖 Kaynak kişi: Arif DURMUŞ, 61 yaşında. Bursa'nın Yenişehir ilçesi Yarhisar Köyü
- 📖 Kaynak kişi: Behzat Gültekin. 71 yaşında, Gölpazarı Kurşunlu Köyü Muhtarı.

- 📖 Kaynak kişi: Emine Akın, 65 yaşında, Bilecik merkeze bağlı Selöz Köyü.
- 📖 Esmâ Yağcı, 53 yaşında, Sakarya'nın Geyve ilçesi Korusaray Köyü'nden olup, Bilecik merkezde ikâmet etmektedir.
- 📖 Kaynak kişi: Fahrettin Kuvvet, 68 yaşında, Bilecik Merkez Çukurören Köyü.
- 📖 Kaynak kişi: Halil İbrahim Yanık, 78 yaşında, Söğüt, Deresakarı Köyü.
- 📖 Kaynak kişi: Hatice Yalçın, 87 yaşında, Bilecik Merkez Abbaslık Köyü.
- 📖 Kaynak kişi: İsmail Yılmaz, 60 Yaşında, Emekli öğretmen, Bilecik.
- 📖 Kaynak kişi: Muhsin Özmen, 49 yaşında, Bilecik, Gölpazarı - Tuzaklı köyü.
- 📖 Kaynak kişi: Mustafa Acar, 59 yaşında, Bilecik Merkez, Çukurören Köyü.
- 📖 Kaynak kişi: Mustafa Baygın, 82 yaşında, Gölpazarı İncirli Köyü.
- 📖 Kaynak kişi: Ömür Demirkapı, 37 yaşında, Gölpazarı Kurşunlu Köyü.
- 📖 Kaynak kişi Selami UĞURAL, 53 Yaşında, Bilecik Gölpazarı ilçesi Beşevler Muhtarı.
- 📖 Kaynak kişi: Sıtkı Akgün, 67 yaşında, Gölpazarı Kurşunlu Köyü.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1

Bilecik-Yeniköy: Hidrellez Pilavının Dağıtılması

Fotoğraf 2

Bilecik-Çukurören Köyü: Hidrellez sabahı, kutsallığına inanılan suyu dolduran köylüler

Fotoğraf 3

Bilecik-Çukurören Köyü: Hidrellez sabahı yoğurt mayası için çığ toplanması

Fotoğraf 4

Bilecik Merkez-Kırklar Tepesi: Hidrellez sabahı dileklerin ifade edilmesi

Fotoğraf 5

Bilecik Merkez-Kırklar Tepesi: Hidrellez sabahı, beşik figürü.

Fotoğraf 6

Bilecik Merkez-Deresakarı Köyü: Bilgi Toplama Çalışmaları